

Ряснянська Альона Миколаївна ¹,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління земельними ресурсами,
геодезії та кадастру

Руденко Сергій Валентинович ¹,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
¹ Державний біотехнологічний університет

Riasnianska Alona ¹,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0003-1564-6624>

Rudenko Serhii ¹,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-2874-1957>
¹ State Biotechnological University

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У МЕНЕДЖМЕНТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД TOOLKIT FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF LAND RESOURCE USE IN THE TERRITORIAL COMMUNITIES' MANAGEMENT

Ряснянська А. М., Руденко С. В. Інструментарій
підвищення ефективності використання
земельних ресурсів у менеджменті
територіальних громад. *Український журнал
прикладної економіки та техніки*. 2024.
Том 9. № 1. С. 322 – 326.

Riasnianska A., Rudenko S. Toolkit for increasing the
efficiency of land resource use in the territorial
communities' management. *Ukrainian journal of
applied economics and technology*. 2024.
Volume 9. № 1, pp. 322 – 326.

У статті визначено основні інструменти досягнення більш ефективного та сталого використання земельних ресурсів у контексті менеджменту територіальних громад. Проаналізовано місце використання земельних ресурсів як об'єкта менеджменту територіальних громад. У цьому контексті земельні ресурси – об'єкти менеджменту територіальних громад, що включають у себе територію, повітряний простір над нею, ґрунти, рослинний покрив і природні ресурси, які мають матеріальну форму та грошову цінність, а також потенційно можуть брати участь у виробництві сільськогосподарської або промислової продукції, виконанні робіт, наданні послуг і приносити доходи їх власникам у вигляді земельної ренти. Наголошено на тому, що наразі Україна стикається з численними проблемами, спричиненими війною, зокрема з недостатнім фінансуванням, яке мають у власному розпорядженні територіальні громади, і тому головною метою є максимально ефективно використання всіх наявних ресурсів, зокрема земельних, для забезпечення розвитку та підвищення їх самостійності, особливо фінансової, максимізації потенціалу окремих територій. Виділено основні інструменти підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад, зокрема впровадження геоінформаційних систем, економічних механізмів, планування розвитку та зонування земель, встановлення екологічних стандартів, залучення громадськості до процесу управління земельними ресурсами та підвищення рівня обізнаності й освіти у сфері ефективного використання землі. Проаналізувавши управління земельними ресурсами в Україні, особливо в контексті нових територіальних громад, було відзначено низку суттєвих проблем, зокрема таких як: недостатньо визначені межі території громади, обмеження у використанні землі за межами населених пунктів, недостатність надходжень до місцевого бюджету від земельних платежів, обмежена можливість складання стратегічних планів через нестачу інформації про земельні ресурси, проблеми забруднення земель, відмова у наданні земель громадянам, складнощі в привабленні інвесторів і розвитку бізнесу на території громади, недооцінювання та некоректне резервування перспективних для розвитку територій, низька якість догляду за меліоративними системами та проблеми з незаконним використанням лісових ресурсів.

Ключові слова: земельні ресурси, менеджмент земельних ресурсів, територіальні громади, ефективність використання земельних ресурсів, децентралізація.

The article examines the main tools for achieving more efficient and sustainable use of land resources in managing territorial communities. The place of use of land resources in the management of territorial communities is analyzed. In this context, land resources are objects of the management of territorial communities, which include the territory, the air space above it, soils, vegetation, and natural resources that have material form and monetary value and can also potentially participate in the production of agricultural or industrial products, performing works, providing services, and bringing income to their owners in the form of land rent. It was emphasized that Ukraine is currently facing numerous problems caused by the war, particularly insufficient funding at the disposal of territorial communities, and therefore, the main goal is the most efficient use of all available resources, in particular land resources, to ensure development and increase their independence. Primarily financial, maximizing the potential of individual territories. The main tools for increasing the efficiency of the use of land resources in the management of territorial communities are identified the implementation of geo-information systems, economic mechanisms, land development, and zoning planning, the establishment of environmental standards, public involvement in the process of land resource management, and raising the level of awareness and education in the field of effective land use. Having analyzed the management of land resources in Ukraine, especially in the context of new territorial communities, it was noted the presence of several significant problems, in particular, such as: insufficiently defined boundaries of the territory of the community, restrictions on the use of land outside settlements, insufficient income to the local budget from land payments, limited possibility of making strategic plans due to lack of information about land resources, problems of land pollution, refusal to grant land to citizens, difficulties in attracting investors and business development in the territory of the community, underestimation and incorrect reservation of promising territories for development, low quality of maintenance of reclamation systems and problems with illegal use of forest resources.

Keywords: land resources, management of land resources, territorial communities, efficiency of use of land resources, decentralization.

Вступ

Земельні ресурси є важливим елементом економічного, соціального та екологічного розвитку суспільства. Ефективне використання цих ресурсів має вирішальне значення для забезпечення сталого розвитку та потреб сучасного суспільства. Особливо актуальним стає питання підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад, оскільки це прямо впливає на якість життя мешканців, економічний розвиток і стан довкілля. Вивчення та аналіз інструментарію є обов'язковою умовою для підвищення ефективності використання земельних ресурсів у межах територіальних громад. Зокрема, важливим є виявлення інноваційних підходів, методів і стратегій, які можуть бути використані муніципалітетами та іншими управлінськими органами для оптимізації використання земельних ресурсів, забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

Учені з різних галузей, таких як державне управління, земельне та адміністративне право, аграрні науки і економічна теорія, приділили увагу різним аспектам цієї проблематики. Зокрема, пошук шляхів підвищення ефективності використання земельних ресурсів становить науковий інтерес для Н. Голош [1], О. Дорош, Д. Мельник, А. Дорош [2], О. Костишин [3] О. Проніна [4], Т. Титаренко [5], А. Третяк, В. Третяк, Т. Прядка, Р. Третяк, Н. Капінос [6] та ін. Попри чималу кількість наукових досліджень із зазначеної проблематики, існує значна кількість питань, які потребують подальшого дослідження у сфері використання земельних ресурсів територіальних громад.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є визначення і окреслення процедур застосування основних інструментів досягнення більш ефективного та сталого використання земельних ресурсів у контексті менеджменту територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження

Останніми роками в Україні зростає роль територіальних громад у соціально-економічному розвитку країни у зв'язку з процесом децентралізації, яка є типовою для економічно розвинених країн, особливо країн-членів Європейського Союзу. Враховуючи це, Україна має можливість здобути ефективні інструменти прискорення післявоєнного відновлення національної економіки. Децентралізація також допомагає зменшити і з часом усунути регіональні розбалансування, значно зменшити кількість економічно залежних регіонів, підвищити доходи місцевих і державних бюджетів, покращити якість виконання функцій державними та муніципальними владними органами, а також збільшити соціальний захист населення, особливо на сільських територіях і в невеликих населених пунктах.

Реформа децентралізації, започаткована 2014 р., викликала значні зміни у територіальному устрої України та підсилила місцеве самоврядування. Завдяки об'єднанню кількості територіальних громад зменшилась з 11250 до 1469, районів – з 490 до 136, водночас усі 24 області залишилися без змін. Президент Європейської Комісії оцінив реформу децентралізації як «успіх», коли надавав позитивний висновок щодо статусу кандидата в Європейський Союз для України. Децентралізація підсилила місцеве самоврядування шляхом розширення повноважень і фінансової автономії об'єднаних територіальних громад. Це також призвело до більш прозорого та підзвітного місцевого самоврядування, яке все більше базується на співпраці [7].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до багатьох кризових ситуацій, таких як масові переміщення, руйнування критичної інфраструктури та військова окупація – лише кілька прикладів. Українське суспільство виявило неймовірну стійкість у цій асиметричній війні, і значною мірою цю стійкість підтримують територіальні громади. Дві третини українських територіальних громад, розташованих поза зоною бойових дій або звільнених на момент дослідження, продовжують свою нормальну діяльність, а з них 28% ніколи не припиняли роботу, а 43% повернулися до роботи у звичному режимі протягом двох тижнів після повномасштабного вторгнення або звільнення.

держава				Менеджмент
адміністративно-територіальний устрій				
надра		територіальні громади		
земля	ресурси			
земельні ресурси				
земельні ресурси територіальних громад				
використання земельних ресурсів як об'єкта менеджменту територіальних громад				

Рис. 1. Смысловая схема місця використання земельних ресурсів як об'єкта управління в менеджменті територіальних громад. Джерело: авторська розробка.

Тому головною метою територіальних громад є максимально ефективно використання всіх наявних ресурсів, зокрема земельних, для забезпечення розвитку та підвищення їхньої самостійності, особливо фінансової, максимізації потенціалу окремих територій, підвищення соціального захисту населення.

У контексті нашого дослідження з метою розкриття процесу та інструментарію управління земельними ресурсами територіальних громад важливо окреслити місце використання земельних ресурсів як об'єкта управління в менеджменті територіальних громад (рис. 1), а також особливості землі як важливого елемента економічних відносин. Ці особливості включають: землю як продукт природи; обмежені можливості для її відновлення; територіальні межі, які визначають доступ до неї; різноманітність можливостей для її використання в економічних процесах; здатність приносити доходи або прибутки; наявність ціни, яка залежить від різних умов, таких як розташування, розмір, придатність для використання тощо.

У цьому контексті земельні ресурси – об'єкти менеджменту територіальних громад, що включають територію, повітряний простір над нею, ґрунти, рослинний покрив і природні ресурси, які мають матеріальну форму та грошову цінність, а також потенційно можуть брати участь у виробництві сільськогосподарської або промислової продукції, виконанні робіт, наданні послуг і приносити доходи їх власникам у вигляді земельної ренти.

Однією з основних цілей управління земельними ресурсами в контексті менеджменту територіальних громад в Україні є забезпечення потреб суспільства. Завдання такого управління включають: збільшення доходів національного та місцевих бюджетів; покращення якості надання послуг державними та муніципальними органами влади; підвищення рівня та якості соціального захисту населення країни та окремих територіальних громад; стимулювання активності приватного капіталу та інвестиційних вкладень; підвищення продуктивності використання земельних ресурсів на державному та місцевому рівнях; збільшення конкурентоспроможності країни та окремих територіальних громад [3].

Аналізуючи управління земельними ресурсами в Україні, особливо в контексті нових об'єднаних територіальних громад, можна відзначити наявність низки суттєвих проблем. Зокрема, дослідження вказують на такі проблеми, як: недостатньо визначені межі території громади, обмеження у використанні землі за межами населених пунктів, недостатність надходжень до місцевого бюджету від земельних платежів, обмежена можливість складання стратегічних планів через нестачу інформації про земельні ресурси, проблеми забруднення земель, відмова у наданні земель громадянам, складнощі в привабленні інвесторів і розвитку бізнесу на території громади, недооцінювання та некоректне резервування перспективних для розвитку територій, низька якість догляду за меліоративними системами та проблеми з незаконним використанням лісових ресурсів [8].

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад вимагає комплексного підходу та використання різноманітних інструментів. Вивчивши наявну літературу з цієї проблематики було виділені найактуальніші інструменти підвищення ефективності використання земельних ресурсів в умовах, які наразі склалися в контексті територіальних громад в Україні, зокрема:

1. Геоінформаційні системи (ГІС), які дозволяють збирати, зберігати, обробляти та аналізувати географічні дані про земельні ресурси. Це дуже спрощує і вдосконалює процес управління земельними ресурсами територіальних громад, а також планування розвитку та ухвалення рішень щодо використання земель.

Повномасштабна війна в Україні підкреслила важливість цифровізації у забезпеченні стійкості та сталого розвитку громад. Досвід показує, що застосування цифрових технологій не лише допомагає вирішувати виклики війни, а й сприяє відновленню громад. Тому основним сучасним інструментом підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад є створення геоінформаційної системи (ГІС).

ГІС є частиною системи управління територіальною громадою та інноваційною картографічною платформою. Вона використовує дані з різних джерел, таких як державні реєстри, відкриті джерела та місцеві картографічні матеріали, для візуалізації та аналізу земельного фонду громади. ГІС містить інформацію про власників та орендарів земельних ділянок, їх статус, оцінку вартості, терміни дії орендних договорів та інше. Дані для створення такої системи здебільшого беруться з державних реєстрів, таких як Державний земельний кадастр, реєстр речових прав на нерухоме майно, реєстр обтяжень майна та інші. Ці дані регулярно оновлюються відповідно до строків актуалізації офіційних реєстрів.

2. Економічні інструменти, такі як оподаткування землі, стимулювання інвестицій у вдосконалення земельного користування та фінансові стимули для збереження природних ресурсів сприяють більш ефективному використанню земель територіальних громад.

Зараз у межах проведення реформи децентралізації територіальні громади мають можливість самостійно планувати свій розвиток і отримувати доходи до бюджету без необхідності отримувати додаткові документи чи дозволи. Основну частину бюджету територіальної громади становлять надходження від земельних платежів. Тому економічні механізми також є дієвими інструментами підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад.

Оподаткування майна є важливим механізмом для забезпечення фінансування місцевих бюджетів. Це включає податок на нерухоме майно (окрім землі), податок на транспорт і відрاهування за землю (яке складається з земельного податку та орендної плати за землю). Податок на нерухомість є найпоширенішим у світі та надає найбільш значні надходження до бюджетів. Середнє значення податків на майно у відношенні до ВВП для країн ЄС-27 2021 р. складало 2,19%. Водночас фіскальна важливість періодичних податків на нерухоме майно становила 1,07% (або 48,86% від усіх майнових податків). Розглядаючи фіскальне значення та структуру податків на майно в Україні, варто зазначити, що співвідношення податків на нерухоме майно до ВВП 2021 р. склало 0,79%, причому більшість (99,6%) припадає на періодичні податки на нерухоме майно. Інші 0,04% стосуються транспортного податку, який є частиною податку на майно. У табл. 1 порівняймо структуру податку на майно в деяких країнах-членах ЄС та Україні 2021 р.

Так, частка податку на нерухоме майно у відсотках від ВВП складає 0,19% у Чехії, 0,47% у Словаччині та 1,07% у Польщі. Для порівняння: в Естонії цей показник становить 0,19% ВВП, у Литві – 0,29% ВВП, а в Латвії – 0,67% ВВП.

3. Планування розвитку та зонування земель. Розроблення довгострокових планів розвитку та зонування земель – це вирішення проблеми оптимального розміщення різних видів діяльності (житлова

забудова, промисловість, сільське господарство тощо), що зменшує конфлікти використання землі та максимізує її використання.

Таблиця 1. Структура податку на майно в деяких країнах-членах ЄС та Україні (2021 р.)

Види баз оподаткування	Країна	Податок на майно, % ВВП	Структура податку на майно, %		
			нерухомість	земля	транспорт
Площа	Україна	0,79	18,1	81,5	0,4
	Польща	1,07	90,0	5,7	4,3
	Чехія	0,19	99,9	0,0	0,1
	Словаччина	0,47	78,0	22,2	0,0
Вартість	Естонія	0,19	0,0	100,0	0,0
	Латвія	0,67	100,0	0,0	0,0
	Литва	0,29	55,0	30,0	15,0

Джерело: складено на основі [9].

археологічних або екологічних обмежень. Однак через внесення змін до згаданого вище законодавства ситуація змінилася – тепер усі обмеження щодо використання земель на території громади повинні бути чітко визначені у комплексному плані, що стає доступним для інвесторів. Цей план передбачає функціональне зонування території, визначаючи оптимальне використання кожного місця. Важливо зауважити, що проста та зрозуміла процедура встановлення та зміни цільового призначення земельних ділянок стане ключовим елементом для інвесторів в Україні [11].

4. Екологічні норми і стандарти. Встановлення екологічних норм і стандартів для використання землі допомагає зберегти її родючість та екологічну стабільність.

Треба зазначити, що в менеджменті територіальних громад важливим моментом є створення ефективної територіальної організації використання земель і встановлення зв'язків між ними, з врахуванням потреби у захисті навколишнього середовища та досягнення гармонійних взаємозв'язків між соціальними, економічними та екологічними цілями. Під час планування необхідно враховувати та узгоджувати вплив усіх галузей економічної діяльності на наявні землекористування. Таким чином, упровадження екологічних норм і стандартів є актуальним інструментом підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад.

5. Залучення громадськості: важливо залучати громадськість до процесу прийняття рішень щодо використання землі, оскільки це сприяє створенню довіри та забезпечує більш адаптивний і прийнятний для всіх підхід до управління земельними ресурсами.

З метою створення правового поля, яке б відповідало зазначеним вимогам Конституції України, діє Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про звернення громадян», постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 №976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади».

6. Освіта та навчання – створення програм освіти та навчання для місцевих чиновників і громадян щодо ефективного використання землі та сталого розвитку може сприяти підвищенню їхньої кваліфікації та забезпечити краще управління земельними ресурсами.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, ефективне використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад потребує інтегрованого підходу та використання різноманітних інструментів. Зокрема, до таких інструментів належать: упровадження геоінформаційних систем, економічних механізмів, планування розвитку та зонування земель, встановлення екологічних стандартів, залучення громадськості до процесу управління земельними ресурсами та підвищення рівня обізнаності й освіти у сфері ефективного використання землі. Застосування цих інструментів сприятиме підвищенню ефективності використання земельних ресурсів територіальними громадами в Україні, що є важливим для сталого розвитку та підтримки життєздатності громад.

Література

1. Голош Н.К. Управління земельними ресурсами як гарантія розвитку територіальних громад. *Ефективність державного управління*. 2023. Вип. 70/71. С. 29–34.
2. Дорош О.С., Мельник Д.М., Дорош А.Й. Концепт розподілу функцій управління землекористуванням в контексті розвитку територіальних громад. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 3. С. 97–104.
3. Коштишин О.О. Управління земельними ресурсами територіальних громад. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія Економічні науки*. 2018. № 49. С. 17–25.
4. Проніна О.В. Управління земельними ресурсами в умовах децентралізації. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2016. № 1 (53). С. 122–125.
5. Титаренко Т.Г. Функціональна характеристика діяльності суб'єктів державного управління земельними відносинами. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. Вип. 1. С. 222–234
6. Третяк А., Третяк В., Прядка Т., Третяк Р., Капінос Н. Методологія державного управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агроевіт*. 2021. № 20. С. 14–21.

7. Дослідження потреб і пріоритетів органів місцевого самоврядування України. Надання послуг у воєнний та післявоєнний період. URL: <https://rm.coe.int/survey-on-the-needs-and-priorities-of-local-authorities-in-ukraine-ukr/1680aae27c>.
8. Практичний інструментарій управління землями об'єднаних територіальних громад. Проект USAID «Підтримка аграрного і сільського розвитку». Всеукраїнська асоціація сільських та селищних рад. Київ: БломІнфо-Юкрейн, 2017. 78 с.
9. Діагностика системи місцевого оподаткування. Аналітичний звіт. URL: <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1322/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель: Закон України від 17.06.2020 № 711-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>.
11. Нові інструменти та процедури у процесі просторового планування та впорядкування земель. URL: <https://agropolit.com/blog/477-novi-instrumenti-ta-protseduri-u-protsesi-prostorovogo-planuvannya-ta-vporyadkuvannya-zemel>.
12. Лошакова Ю.А. Еколого-економічна ефективність просторового планування землекористування територіальних громад: дис. ...доктор філософії: спец. 051 «Економіка». Київ. 2023. 223 с.
13. Кожуріна В.М. Публічне управління земельними ресурсами територіальних громад: дис. ...доктор філософії: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків. 2021. 252 с.

References

1. Holosh, N.K. (2023). «Management of land resources as a guarantee of the development of territorial communities». *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*. vol. 70/71, pp. 29–34.
2. Dorosh, O.S., Mel'nyk, D.M., Dorosh, A.J. (2017). «The concept of distribution of land use management functions in the context of the development of territorial communities». *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*. no. 3, pp. 97–104.
3. Kostyshyn, O.O. (2018). «Management of land resources of territorial communities». *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*. no. 49, pp. 17–25.
4. Pronina, O.V. (2016). «Management of land resources in conditions of decentralization». *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia*. no. 1 (53), pp. 122–125.
5. Tytarenko, T.H. (2015). «Functional characteristics of the activities of subjects of state management of land relations». *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. vol. 1, pp. 222–234
6. Tretiak, A., Tretiak, V., Priadka, T., Tretiak, R., Kapinos, N. (2021). «Methodology of state management of land resources and land use». *Ahrosvit*. no. 20, pp. 14–21.
7. Doslidzhennia potreb i priorytetiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy. Nadannia posluh u voiennyj ta pisliavoiennyj period. [Study of needs and priorities of local self-government bodies of Ukraine. Provision of services in the war and post-war period] Available at: <https://rm.coe.int/survey-on-the-needs-and-priorities-of-local-authorities-in-ukraine-ukr/1680aae27c>.
8. Praktychnyj instrumentarij upravlinnia zemliamy ob'iednanykh terytorial'nykh hromad. Proekt USAID «Pidtrymka ahrarnoho i sil's'koho rozvytku». Vseukrains'ka asotsiatsiia sil's'kykh ta selysnykh rad. (2017). [Practical tools for land management of united territorial communities. USAID project «Support for agricultural and rural development». All-Ukrainian Association of Village and Settlement Councils]. BlomInfo-Yukrejn. Kyiv. Ukraine.
9. Diahnostyka systemy mistsevoho opodatkuвання. Analitichnyj zvit. [Diagnostics of the local taxation system. Analytical report]. Available at: <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1322/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf>.
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo planuvannia vykorystannia zemel'. Zakon Ukrainy. (2020). [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding land use planning. Law of Ukraine]. No 711-IX dated June 17, 2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>.
11. Novi instrumenty ta protsedury u protsesi prostорового planuvannia ta vporiadkuvannia zemel'. [New tools and procedures in the process of spatial planning and land management]. Available at: <https://agropolit.com/blog/477-novi-instrumenti-ta-protseduri-u-protsesi-prostorovogo-planuvannya-ta-vporyadkuvannya-zemel>.
12. Loshakova, Yu.A. (2023). *Ekoloho-ekonomichna efektyvnist' prostорового planuvannia zemlekorystuvannia terytorial'nykh hromad*. [Ecological and economic efficiency of spatial planning of land use of territorial communities]. Ph.D. Thesis: 051. Kyiv. Ukraine.
13. Kozhurina, V.M. (2021). *Publichne upravlinnia zemel'nymy resursamy terytorial'nykh hromad*. [Public management of land resources of territorial communities]. Ph.D. Thesis: 281. Kharkiv. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024 р.